

Eivind Meland
 Det hellige som kilde til helse.
 Eide forlag, Stavanger
 138 s,

Misjonær?

I forordet til denne viktige boken skriver professor Per Fugelli sprudlende om det han ser som forfatter Eivind Melands prosjekt, nemlig å få oss alle til å tenke, og tenke informert, kritisk og ydmykt – om hva som er menneskets og medisinenes muligheter og oppgaver i vår tid. Og Fugelli, som er fra Stavanger, avslutter med følgende: «Eivind Meland er rett og slett en snill og klok misjonær fra Stavanger.» Nei kjære Per Fugelli, det er Eivind Meland ikke. Snill og klok, jo, men ikke misjonær. Meland vokste opp med kvekerisme og kommunisme, han har erfart ideologisk ensretting, tunnelse og forfengeligheit fra innsiden, han har vært begeistret troende – og sluttet med det. Hvis en misjonær kjenner seg som utsending fra den eneste rette Gud, og mener han kan påberope seg den evige sannhet på vegne av alle, så er Eivind Meland ingen misjonær.

At han er kritisk til den brede landeveis snusfornuft, at han vil ha oss til lete selv etter bedre veier, og at han roper «våkn opp!» i en tid med dårlige tegn, er ikke å være misjonær. Det er å være profet. Profetens oppgave er å se de store linjene, og bruke dem til å tolke nåtiden og varsle om fremtiden. Det er det Eivind Meland gjør i denne teksten. Og som andre profeter nedkaller han misforståelser og vrede over sitt hode. Det får så være. Meland ser at mennesker lider, og han ser at lidelse skapes og opprettholdes av sterke trender i samtidens virkelighetsforståelse, i vitenskapen, og – paradoksalt nok – i medisinen. Han ser forenkling, ønsketenkning, uvitenhet, vitenskapsovertro og konformt pjatt i alle medier. Og han har – i all ydmykhet – noen forslag til bedre måter å nærme seg livets kompleksitet på: Vi må gjenerobre «det hellige» som

Vend om til et bedre liv!

hverdagsbegrep, som en påminnelse om tilknytning, som en motgift mot så vel religiøs som vitenskapelig hovmod og livsundertrykking. Det er denne bokens siktemål.

Sett fra allmennlegens utsiktspunkt

Det er en erfaren leges stemme vi hører i boken, det er pasienthistorier og konsultasjons erfaringer som illustrerer mange av Melands poenger. Han er bredt orientert og belest, og han tar opp universelle spørsmål, men han anvender kunnskapen og de teoretiske modellene på et personlig erfaringsgrunnlag bygget opp gjennom 35 år som allmennlege, forsker og underviser. Legekontoret er et godt sted å forankre en bok som dette, om de dypeste spørsmål. I en tid hvor kirken og prestene er blitt seremonikulisser for folk flest, er legene den yrkesgruppen som kommer i bred og langvarig berøring med livets uro, lengsler og skyggesider. Vi inviteres inn i våre pasienters liv, bak forsåret, bak maskene, inn til det sårbare. Legekontoret er også en skriftestol, og slik sett et hellig sted, hvor det ubehagelige kan gis ord og form. Vår yrkesrolle er en krevende øvelse i å tåle virkelighetens smerte, erkjenne andres lidelse og egne begrensninger. Vi er satt til å være hjelpere i møte med frykt, sykdom og død. Forventningene er store, ofte altfor store, er det frelse eller helse de ber om? Og kan leger tilby noen av delene? Vi gjør så godt vi kan, utstyrt med forførende teknologi, usikker kunnskap og mangelfull innsikt i hovedspørsmålene: Hva er et menneske, hva er et godt liv, og hva er det å hjelpe?

Diagnosen

Doktor Meland konstaterer at helsevesenet ikke, til tross for kolossal vekst i kostnader og tiltak, klarer å hindre at stadig flere blir skjøvet ut av et aktivt liv, gjennom sykmelding og uførepensjon. Som fastlege vet han at lidelsesstrykket i befolkningen er stort. Ingen kan si

hvorfor vi ikke blir friske og lykkelige i et land som flyter av melk og honning. «Mer forskning» skal finne svaret. Men, skriver Meland, «forskning», og særlig medisinsk sådan, er styrt av irrasjonelle antakelser om virkeligheten, av tro på lineære årsakskjeder, at helheter kan forstås ved å studere delene, og at mennesket kan forklares gjennom genetik og statistikk alene. Vi lærer som leger å omdefinere allmennmenneskelige vansker til patologiske kategorier og objekter. Det er ikke nødvendigvis bare sunt: «Hvis vitenskapen i for stor grad koloniserer livsrommet med kategorier og tekniske løsninger (f. eks. diagnoser og behandlingsalgoritmer), skades mennesker og sosiale systemer i sin evne til å skape nye løsninger». Overdreven «objektivitet» reduserer hjelperen til en forvalter av reseptblokk, teknologi og sakkyndighetserklæringer, og får forskeren til å bore etter innsikt på feil sted. «Det går ikke an å få gyldig viten om sosiale prosesser ved utelukkende å studere signalstoffer i hjernen hos individer... Et viktig element i medisinsk etikk må være å advare mot politisk overtro på forskning.»

Vi har lenge manglet reell debatt om medisinenes hensiktsmessighet og helsevesenets virkelighetsforståelse. Det er, mener Meland, fordi vi blendes av gode hensikter, teknologiens tilsynelatende allmakt og mangelen på alternative forståelser.

«Det største problem med velferdsdebatten i Norge er den iøynefallende enigheten om helse og velferds politikken.... Alle lever i en godhetens idyll hvor man høster premier av å definere nye offergrupper, fremstille deres stakkarslighet og be om større bevilgninger.... Det ser ut til at retorikken om velferdens og helsevesenets ubetingede godhet lammer alle forsøk på å tenke grunnleggende alternativt om velferds-, helse- og sosialpolitikk.»

Forklaringen

Melands prosjekt er helhetstenkning, og med det mener han at vi må ha vett og mot til å vise

takknemlighet og respekt overfor naturen, det som gir oss livet, det vi selv er. Vi er nødt til å balansere «det voksende begjæret i kulturen» som også ytrer seg som begjær etter falsk trygghet og beskyttelse i helsevesenet. Å tenke helhetlig er imidlertid ikke nærliggende for oss, dessverre. Meland viser idehistorisk at den vestlige kultur er bygget på oppsplitting, enten man har holdt seg med religiøs eller verdslig ideologi. Kirkefaderen Augustin var blant dem som bidro til en uforsonlig splittelse mellom tro og verdslig viten. Modernitetens fedre, Descartes og Kant, førte splittelsen videre ved å skille kroppen fra sjelen. Pietismen forviste det hellige til et hinsidig sted, slik at naturen, også menneskekroppen, blir objekter uten religiøs betydning, råvarer for menneskets bruk og misbruk. Samtidig mistet menneskene fornemmelsen av å være natur, de mistet en identifisering med «skaperverket», og havnet dermed i den moderne tilstand av meningstap og uro, med tilhørende desperasjon og kroppslig lidelse, iherdig søkende etter lindring gjennom konsum og selvrealisering. «Ingen kan sette seg over en sammenheng som en er avhengig av, uten å skade livet», skriver Meland. Medisinen er et felt med mange indikasjoner på

«at ressursbruken og de økende teknologiske muligheter fører til selvusikkerhet, selvevaluering og en umettelig trang til å forsikre oss mot sykdom og død... Når frelse erstattes med helse, forsvinner forsoningens dimensjon, og terapeutene opphøyes til presteskap».

Religiøsitet og vitenskapelig rasjonalisme blir vanligvis forstått som gjensidig utelukkende virkelighetsforståelser. Meland viser med mange eksempler at «de troende» og «de vitende» havner i samme grøft, fordi de ensidig fremhever sin forståelsesmåte som tilstrekkelig og universell. Når humanismen vitenskapeliggjør tilværelsen, metodisk misoppfattes som livssyn, og «mennesket setter seg selv i en transcendent posisjon som hersker og behersker over seg selv og skaperverket», tar menneskene Guds plass og får en posisjon som vi ikke kan forvalte. «Fellesskapet er truet av humanismen selv og dens perverse omdanning til grenseløs individuell frihet.» Og like galt blir det når de religiøse ikke tar hensyn til fakta, resultatet blir fort undertrykkende fundamentalisme. «Både religiøs og vitenskapelig analfabetisme er farlige».

Behandlingen

Hva er så doktor Melands terapi for vår kulturens eksistensielle helseproblemer? «Religio» betyr å gjenforene. Religiøs smålighet og undertrykkelse har skapt en forståelig negativitet til alt som kalles religiøst. Det er synd,

skriver Meland, «for det er sannsynlig at religiøse fenomener og forståelsesformer favner allmennmenneskelige erfaringer som kan bidra til et godt liv».

Meland velger å ta i bruk et profetspråk som roper etter motstand og misforståelser: «Ord som *omvendelse, nåde, Gud, Satan, synd, det hellige, selvkjærlighet og nestekjærlighet* kan være begreper som er relevante også for mennesker som ser på vitenskapelig rasjonalitet som en viktig beskyttelse mot overtro og religiøst motivert undertrykkelse.» Han gir gode argumenter for at det kan være rett, teoretisk sett. Men han synes ikke å ta inn over seg hvilken tankemessig disiplin han krever av sine lesere når han vil pusse opp og gi ny, frisk mening til eldgamle begreper, høyspente av betydninger fra århundrers bruk i bedehus, gudstjenester, salmer og prekener. «Jeg anvender begreper som i dag beskyttes som varemærker og ytre kjennetegn på organiserte trossamfunn». Javisst, og det er modig gjort, men kanskje ikke så egnet med tanke på hva han ønsker å oppnå?

Heldigvis bruker ikke forfatteren disse selvlysende ordene i stort omfang, han er nøktern og oftest lett å følge i sin argumentasjon for det han kaller «allmennreligiøsitet», basert på intellektuell erkjennelse, evolusjonsteori, semiotikk, fenomenologi og den allmennmenneskelige erfaring av å være kropp og medmenneske, sårbar og prisgitt relasjoners skjorhet. «Jeg skriver ikke fra en spesifikk trosposisjon, men fra en allmenn forståelse av hva det hellige representerer som kilde til kjærlighet, vekst og forsoning.»

Meland baserer sin tenkning på to viktige premisser. Det ene er at biosfæren, de levende veseners verden, i sin natur er kontinuerlig fornyende og kreativ, at det finnes emergens – spontan fremtreden av nye egenskaper ved organismer og økologiske systemer som ikke kan forklares deterministisk. Dette er «skapelse», uten at det trenger stå en Skaper bak. Det andre er at alt liv, fordi det må overleve, har en iboende «etikk», et skille mellom godt og ondt som for en bakterie er å kunne skille mellom gode og dårlige vekstvilkår, for en rot å kunne skille mellom vann og tørke, og for mennesket uttrykker seg i all den kompleksitet vi kaller «moral». Det er derfor i strid med selve virkeligheten, vil Meland hevde, å lage systemer som forutsetter at alt kan fattes med årsaksforklaringer, og at moral kan erstattes med terapi. «Vi hører til i naturen, eller i skapelsen om man vil, både som natur og som moralske aktører.» I dette ligger en «mulighet for å oppleve naturen som kilde og evangeliene som veivisere, uten at man trenger å akseptere åpenbaring, frelse og et liv etter døden.»

Allmennreligiøsitet og medisin

Eivind Meland står godt forankret i naturvitenskapen. Derfor kan han også tillate seg å peke på dens begrensinger: Medisinen er også en tros- og tillitsdisiplin, for å bedre helse og livsbetingelser for de syke. «Tro, tillit og vitenskap hører alle til i medisin og helsefag.» Ærefrykten, ydmykheten og takknemligheten kan gjeninnføres i våre liv. Det har helsekonsekvenser. «Det vil være mulig å stole på at spontaniteten og ikke den rigide selvinstruksjon gir oss helse og bærekraftige relasjoner.»

Meland viser at det allmennreligiøse de siste årene ubemerket har fått innpass i medisinsk praksis i Norge. Eksempler på det er kognitiv terapi, oppmerksomt nærvær eller «mindfulness», og narrativ terapi bygget på samtaler hvor fordringsløs nysgjerrighet kan utvikle nye livsfortellinger. Meditasjon har dokumentert effekt på mange tilstander, og ordet har samme rot som medisin, *mederi*, å hele. «Kognitiv terapi og egentlig all terapi som er virksom, handler om å omformulere erkjennelsesregler og leveregler slik at det blir lettere å leve. Det handler om å bidra til livsvisdom».

Disse allmennreligiøse terapeutiske tilnæringene åpner for aksept av det ufullkomne, av at alt er i endring. De innebærer en ydmykhet som står i kontrast til Vestens idealer, fra Kant og pietismen, om å kjempe, mestre, skape seg selv. I stedet gis man mulighet til å åpne seg og ta imot det som til enhver tid er.

Balanse i ett og alt

Meland er ingen opportunist – det han tilbyr er slett ikke noe som etterspørres i medisinen, i samfunnet, i helsepolitikken. Han sparker i mange retninger. Sparker han seg selv i leggen også? Nei, på beundringsverdig vis demonstrerer han at det finnes et kritisk ståsted hvor man kan gjøre seg nytte av innsiktene fra både religion og vitenskap, samtidig som man har et våkent blikk for fundamentalismen som truer i alle former for velment rettshaveri. Profeten Meland maner til omvendelse, men setter også et kritisk øye på seg selv, og holder en åpen råk av ydmykhet og selvransakelse. «Enhver konsultasjon er en balansegang», skriver Eivind Meland. Det er alltid fare for å falle i den teknologiske grøft hvor alt blir patologi, eller den sentimentale, hvor alt blir følelser og mjuke hender. «Det gjør medisinen ikke bare utfordrende, men også til en livslang øvelse i selvnåde.» Lytt til profeten fra Stavanger.

Edvin Schei